

Маматжанова Ф.К.

ЭГАЛИТАРДЫК МАМИЛЕНИН ӨЗӨГҮ

Маматжанова Ф.К.

СОДЕРЖАНИЕ ЭГАЛИТАРНЫХ ОТНОШЕНИЙ

F.K. Mamatzhanova

THE CONTENT OF EGALITARIAN RELATIONS

УДК: 396/12.5

Аялдын үй бүлөдөн сыртта коомдук-өндүрүштүк иштерге тартылуусу салттык баалуулуктарды бузбай, ойрондобой катышуусу гендердик келишимдин жетектөөчү негизин түзөт.

Негизги сөздөр: теңдик, келишим, эгалитаризм, салттык баалуулук.

Участие женщин на общественно-производственных работах вне семьи не должна разрушать и уничтожать традиционные ценности, это составляет основу гендерного договора.

Ключевые слова: равенство, договор, эгалитаризм, традиционные ценности.

Participation of women in the socio-productive work outside the family should not disrupt and destroy traditional values; it is the basis of gender agreement.

Key words: equity, contract, egalitarianism, traditional values.

Теңдик – социалдык-укуктук категория болуп, коомдук мамиледе түзүлүп, укуктук жактан бекилет. Ал юридикалык күчкө ээ болуп андай абалда теңдик жаран менен мамлекеттин ортосундагы мамилеге айланат. Адамдын табигый жана универсалдуу укуктары жана эркиндиктери коргоого алынып, анын бузулуусунда субъективдүү чектөөлөрсүз жазалоого жана калыбына келтирүүгө мүмкүн болот.

Гендерде болсо – татаал социо-маданий конструкт катары эркек жана аялдын ортосундагы ролдук, жүрүм-турумдук, менталдык жана эмоционалдык мүнөздөгү айырмаларды камтыйт. Гендердик теңдик болгондо мыйзам алдында жана мүмкүнчүлүктөрдүн жана жыйынтыктардын теңдиги катары, кең мааниде алганда цивилизациялык баалуулук катары чыгууда. Теңдик түшүнүгүн иш жүзүндө идеалдагыдай аткаруу мүмкүн эмес, туура демократиялык коомдо жогорку саясий баалуулуктардын бири катары чыгып, акыйкаттуулуктун принциби болуп эсептелет жана анын жардамы менен социалдык шарттар камсыздалып, укук эркиндиктерин сактоого мүмкүнчүлүктөр түзүлөт.

Аялдар маселесин чечүүнүн марксисттик-лениндик концепциясы учурунда Н.Захарова, А.Посадская жана Н.Римашевская тарабынан 4 саясаттын тиби менен алмашылган: патриархалдык, экономикалык, демографиялык жана эгалитардык болуп [Н.Захарова]. Бул убагында болгон көз-караш, мезгилдин талабы десек да жаңылышпайбыз. Бул төртөөнүн ичинен эгалитардык типке токтолсок, Эгалитаризм

(фр. - тендик) – негизинде коомдун баардык мүчөлөрүнүн саясий, экономикалык жана укуктук мүмкүнчүлүктөрү менен укуктарынын идеясы жаткан көз-караштардын тутуму. Эгалитаризм элитаризмдин каршысы болуп, утопиялык социализмдин түрү катары да кароого болот. [Длугач Т.Д.] Социология илиминде эгалитаризм жубайлардын ортосундагы тең укук мамилени түшүндүрөт.

Эгалитаризмдин тарыхы байыркы доордон эле башкача айтканда, Платондон жана Аристотелден башталат: Платон эркек менен аялдын теңдиги жөнүндө жазса, Аристотель эркин жарандардын саясий теңдиктери жөнүндө жазган. Эгалитаризм түшүнүгүнүн өзү XVII-XVIII кылымдар аралыгында буржуазиянын революциялык чыгууларынын мезгилинде пайда болуп эркиндик, боордоштук түшүнүктөрү менен бириккен. Азыркы учурда жаңы либералдар жана социал-демократтар орто деңгээлдеги эгалитаристтер болуп эсептелинишет. Алар мүмкүнчүлүктөрдүн теңдиги менен жыйынтыктардын теңдигинен келишим издешет жана анын негизги каражаты катары мамлекеттик жөнгө салууну эсептешет (жеңилдетилген салык саясаты, дотациялар, социалдык программалар, үй-бүлөлүк саясат ж.б.)

Теңдик, болгондо да эгалитардык теңдик, бул адилеттүүлүк маселесинин маңызын түзөт. Ал эми адилеттүүлүк маселеси кылымдарды карыткан маселе, агартуу доорунда (Вольтер, Монтескье, Руссо) 1798-жылдын 26-августундагы адам укугунун жана адам укугунун Декларациясы менен дагы да белгилүүлүгү ашкан. Адам укуктарынын бир нече принциптери: таптык, либералдык, эгалитардык ж.б. түрлөрү акыркы 200 жыл аралыгында максат аракеттин негизгилеринен болуп келди.

Теңдикке жетишүү бул адилеттүүлүктүн бир эле жагы, бирок али адилеттүүлүк эмес, ошол эле учурда мүмкүндүк эркиндиктин бир учуру, бирок али эркиндик эмес, укуктардын окшоштугу ал укуктардан тең пайдалануу эмес. [Вольнов В.]. Теңдик таптаза түрүндө жүзүмзарга жана мүрзөлөргө окшош болот. Бул дегени тең болуу үчүн өздүгүнө гана тиешелүү болгон өзгөчөлүктөрдү бугап чаап теңдөө дегенди түшүндүрөт.

Эгалитардык мамиленин өзөгүн финансылык көз-карандысыздык да түзөт. Бул жааттан алганда азыркы учурда үй-бүлөнү материалдык камсыздоого чоң салымын кошуп жаткан аялдын теңдиги ушул себептен деп да айтууга негиз бар. Бирок мунун артында өтө чоң салттуу нарктарыбыздын бузулуусу

жатат. Мисалы, эркектин ата, эр катары ролдорунун, сый-урматынын, ордунун бузулушу. Аялдын жаратылышына жат болгон жүрүм-турумдар, маданият, көз-караштардын пайда болушу.

Аялдык бакыт, жеткилең аял дегенде эң биринчи эне болуу, экинчи жубай болуу зарыл түшүнүктөрү сакталып келет. Аялдын бааланган милдети эне жана жар ролдорунун призмасы менен каралат. Туура, эки, үч милдетти коомдук иштеги милдети менен айкалыштырган учурлар аз эмес. Андай аялды биз өтө ийгиликтүү деп эсептейбиз. Феминизмдин мындай кабылдамасын советтик идеологиядан издөөгө болот. Советтик доордогу феминизм “жаңы советтик аялдан” патриархалдык мамилелерден жана эркекке баш ийүүдөн эркин аялды көрүшкөн жана талап кылынган. Бул жогорудагы аялдын энелик, жар катары бактысына балта чапкан нерсе сыяктанат. Аялдын табигый милдети эне болуу, ал эми советтик өлкөнүн алдындагы ыйык милдети коммунизмди куруу, ал үчүн жаңы советтик жарандарды тарбиялап өстүрүү болгон. Үйдөгү жумуштар жана бала төрөп өстүрүү бул акы төлөнбөй турган милдет, жумуш чөйрөсү. Бул чөйрөгө эркектин тартылышы чоң маселе, айрыкча, мусулман дүйнөсүндө. Ал эми батышта бул приваттык чөйрөнү Энтони Гидденс сыяктуу ири изилдөөчүлөр изилдеп, жубайлардын үйдөгү тең укуктары жөнүндө өзүнчө долбоор башкача айтканда, эгалитардык үй-бүлө модели түзүлөт. Ал демократиялык, эвалитардык жана өнөктөштүк деп да аталат. [Т.Павлова] Үй бүлө маселелерин чечүүдөгү тең укуктуулук, тең мамиле келишип түзүлөт б.а. жазгыруусуз, басымсыз түзүлөт.

Тең мамиле дегенде бир жагдай дайыма түшүнүксүз болуп келет. Эркектер аялдардын жумушун аркалашып бөлүшкөнгө даяр, ал эми аялдарда эркекке тиешелүү деген жумуштарга кол кабыш кылууга аракет да болбойт.

Демек феминдүүлүк жана маскулиндүүлүк тигил же бул жумуштарды аткаруу менен байланыштуу болот. Ошентсе да, үй-бүлөдөгү жана коомчулуктагы эгалитардык мамиле салттуу патриархалдык мамиледен көптөгөн тоскоолдуктарга тушугат. Мындай абалдын орношу менен дагы эле үй-бүлө институту жапа чегүүдө. Себеби, аял коомдук иштерде өзүн көрсөтүү менен үй бүлөдөгү милдеттерин эркекке ишенет, ал эми эркек үй иштерин аялдыкы деп таштайт же кээ бир учурларга маани бербейт. Бүгүнкү күндөгү коомубуздун жашоо деңгээлинин барометри болгон балдардын ар кандай үрөй учурган абалда калышына да ушул жагдайлар себеп деп эсептөөгө болот. Гендердик тутум жана эгалитардык мамиле үчүн негизги шарттарды түзүүчү социалдык

колдоочу түзүлүштөр бар. Алар: балдар бакчасы, мектеп, балдар үчүн атайын мекемелер, курстар ж.б. Гендердин социалдык түзүлүшү түрдүү социалдык таптарда, этносто жана диний топтордо түрдүүчө. Бул түрдүүлүк азыркы тез жүрүп жаткан социалдык өзгөрүүлөрдө да күчөп барат.

Мындай учурда эгалитардык мамилелер үчүн “гендердик келишим” жардамга келет, б.а. гендердик тутумда аялдар маселесинин эгалитардык идеологиясынын, квази-эгалитардык тажрыйбанын жана салттык стереотиптердин айкалышуусу жүрөт. Аялдын үй бүлөдөн сыртта коомдук-өндүрүштүк иштерге тартылуусу салттык баалуулуктарды бузбай, ойрондой катышуусу гендердик келишимдин жетектөөчү негизин түзөт. Коомдук иштердин түрдүү чөйрөсүндө аял өзүн тең тайлаш көрсөтө алганы менен, саясат чөйрөсүнө келгенде официалдуу квоталарсыз иш болбой келет. Анда да аялдардын катышуусу социалдык коргоо тармактарында болуп келет. Аялдын репродуктивдүү жана коомдук милдеттеринин дал келүүсү бул маселенин сырткы гана бөлүгү, анын өзөгүн башка чоң, чечилиши кыйынга турган маселелер түзөт. Мисалы, үй-бүлөнүн турак жай коммуналдык жана турмуш-тиричилик шарттары, инфраструктуранын деңгээли, финансы маселеси ж.б.

Аялдын кесиптик өсүүсүн зайыптык милдети солгундатып жана үй-бүлөдөгү баланын пайда болушу токтотот. Бала багуу үчүн өргүү 3 жылды түзөт. Бир жагынан алганда бул чоң социалдык иш чара баланын алгачкы жылдарындагы тарбиясын, эне менен бирге болуусун камсыз кылса, экинчи жагынан аялдын кесиптик өсүүсүнүн мүмкүнчүлүктөрүнүн чектелишине, ошону менен аялдын реалдуу дэмансипациясына жол берилет. Ал эми мунун өзү аял жана үй-бүлө үчүн жакшыбы же жаманбы, бул абалды басып өткөн үй-бүлөлөр жана жубайлар гана жооп бере ала турган жагдай болуп, ал да түрдүү маданиятта, билим жана дүйнө таанымдын деңгээлинде түрдүүчө болору анык.

Адабияттар:

1. Захарова Н., Посадская А., Римашевская Н. Как мы решаем женский вопрос? //Коммунист. 1989. №4.
2. Татьяна Павлова. Эгалитарная семья в России polit.ru 03.04.2012г.
3. Римашевская Н.М.(отв.ред.) Женщина в меняющемся мире. М.,1992г. Наука.
4. Воронина О. Женщина в мужском обществе // Социологическое исследование. 1988 №2.
5. Длугач Т. Д. Эгалитаризм / Новая философская энциклопедия М.: Мысль, 2000-2001.
6. Коновалов В. Н. Политология. Словарь. - М: РГУ. 2010.

Рецензент: д.филос.н., профессор социологии Исаев К.И.